

- ⁸ 1868. évi LIV. törvény a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában.
- ⁹ 1896. évi XXXIII. törvény a bűnvádi perrendtartásról.
- ¹⁰ VALLÓ József: *Közigazgatási eljárás*. Budapest, 1937, Budapest székesfőváros házi nyomdája, 8. p.; CSIZMADIA 1976, 251. p.
- ¹¹ VALLÓ 1937, Előszó. Ausztria (*Verwaltungsverfahrgesetz*, 1925), Csehszlovákia (1928. január 13-i kormányrendelet), Lengyelország (1928. március 22-i törvény), Jugoszlávia (1930. november 9-i törvény). A nyugat-európai országokban ebben a korszakban gyakorlatilag nem volt hatályban általános hatósági eljárási jogszabály.
- ¹² KMETTY Károly: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*. Budapest, 1902, Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, 64. p.; CONCHA Győző: *Közigazgatástan*. Budapest, 1905, Eggenberger-féle Kiadó, 105. p.
- ¹³ 1901. évi XX. törvény a közigazgatási eljárás egyszerűsítéséről.
- ¹⁴ Az 125.000/1900 B. M. rendelet A közigazgatási eljárás egyszerűsítésére vonatkozó részletes javaslatok bekívánására. In CSIZMADIA 1976, 251. p.
- ¹⁵ 1929. évi XXX. törvény a közigazgatás rendezéséről.
- ¹⁶ 1933. évi XVI. törvény a közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi XXX. törvény cikk módosításáról és kiegészítéséről.
- ¹⁷ LADIK Gusztáv: *Közigazgatásunk fejlődése 1867 óta*. Budapest, 1932, Fővárosi Könyvkiadó Részvénytársaság, 79. p.
- ¹⁸ 1840. évi XV. törvény cikk a váltó-törvénykönyv behozaték. II. rész 11. fejezet a határozatok végrehajtásáról.
- ¹⁹ IMLING Konrád: *Végrehajtási törvény*. Budapest, 1907, Franklin-Társulat, 13. p.
- ²⁰ IMLING 1907, 14. p.
- ²¹ 1876. évi XXVII. törvény a váltó-törvényről.
- ²² 1876. évi XXVII. törvény 118. §.
- ²³ IMLING 1907, 15. p.
- ²⁴ IMLING 1907, 16. p.
- ²⁵ IMLING 1907 (VIII. cím 489–751. §), 16. p.
- ²⁶ IMLING 1907, 16. p.
- ²⁷ 1881. évi LX. törvény a végrehajtási eljárásról.
- ²⁸ 1881. évi LX. törvény 1. § h) pont.
- ²⁹ 1881. évi XLI. törvény a kisajátításról 41. §.
- ³⁰ 1877. évi XX. törvény a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről, 191. § (3)–(4) bekezdés.
- ³¹ Uo.
- ³² 1879. évi XXXI. törvény erdőtvörvény, 162. §.
- ³³ 1885. évi XXIII. törvény a vízjogról, 122. §.
- ³⁴ 1881. évi LX. törvény 8. §. (3) bekezdés.
- ³⁵ 1881. évi LX. törvény 9. §.
- ³⁶ IMLING 1907, 47. p.
- ³⁷ 1881. évi LX. törvény, például 6., 8., 11., 15. §.
- ³⁸ 1881. évi LX. törvény 28. § a végrehajtás felfüggesztése tárgyáról, 30. § a végrehajtás megszüntetés iránti kereset, 41. § visszégrehajtás, stb.
- ³⁹ IMLING 1907, 22. p.
- ⁴⁰ 1896. évi XXXIII. törvény magyarázata.
- ⁴¹ 1878. évi V. törvény a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről; 1879. évi XL. törvény a kihágási büntettekéről.
- ⁴² 1871. évi XXXIX. törvény a vízszabályozási társulatokról, 24. §.
- ⁴³ 1879. évi XXXI. törvény erdőtvörvény, 12., 14. §.
- ⁴⁴ 1877. évi XX. törvény a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről. Példaként 115. § a gyám számadási kötelezettsége tárgyában.
- ⁴⁵ 1868. évi XXI. törvény a közadók kivetése, befizetése, biztosítása, behajtása, és pénzügyi törvényszékek felállítása iránt. Harmadik fejezet, a közadók biztosításáról és behajtásáról.
- ⁴⁶ 1876. évi XV. törvény a közadók kezeléséről.
- ⁴⁷ 1876. évi XV. törvény, III. fejezet.
- ⁴⁸ 1877. évi XX. törvény, 191. §.
- ⁴⁹ Az 1868. évi XXI. törvény cikk, valamint az azt felváltó 1876. évi XV. törvény cikk között az adóvégrehajtás eszközei tekintetében nem mutatkozik különbség, gyakorlatilag ugyanazon eszközrendszer került meghatározásra a tárgykörben.
- ⁵⁰ 1876. évi XV. törvény cikk, 56. §.
- ⁵¹ Ide értendő: 1868. évi XXI. törvény értelmében, 37. §; az 1876. évi XV. törvény értelmében, 54. §.
- ⁵² E vagyonelem köre gyakorlatilag megegyezik az 1868. évi XXI. törvény, 40. §, valamint az 1876. évi XV. törvény 40. §-ban.
- ⁵³ 1876. évi XV. törvény, 59. §.
- ⁵⁴ 1876. évi XV. törvény, 55. §.
- ⁵⁵ 1872. évi VIII. törvény, 19. §.
- ⁵⁶ 1898. évi LVI. törvény, 2. §.
- ⁵⁷ Ilyen a közegészségügy területe, ahol a törvény általános jelleggel alkalmazni kívánta a szabadságelvonás intézményét. 1876. évi XIV. törvény a közegészségügy rendezéséről, 7. §. Ezt az általános rendelkezést alkalmazták például a gyermek orvosi ellátásának elmulasztása esetén (20., 21. §), altató, kábító hatású orvosi szerek alkalmazására vonatkozó szabályok megsértése esetén (26. §), vagy a himlő elleni védőoltás elmulasztása miatt (95. §).
- ⁵⁸ 1879. évi XXXI. törvény, 15. § (2)–(3) bekezdés.
- ⁵⁹ 1871. évi XXXIX. törvény A vízszabályozási társulatokról, 24. §.
- ⁶⁰ Az eddig forrásként megjelölt korabeli közigazgatási tárgyú jogszabályok, amelyek valamilyen cselekvés tanúsítását határozták meg hatósági döntés tárgyaként. Általában alkalmazták a pénzbírság kiszabásának lehetőségét a cselekmény kikényszerítésére.

I. A bírói felelősség fogalma

Jogállamban minden hatalom, így a bírói hatalom gyakorlásával is együtt jár az azért való felelősség. Ahogy Henri François d'Aguesseau (1668–1751), a párizsi parlament ügyésze fogalmazott 1699 áprilisában, „legendő gyakran egyetlen bíró gyanús volta az egész testület hírnevének sárba vonására”.¹ A bíró elsődleges kötelessége igazságot szolgáltatni, a második pedig megőrizni méltóságát, megbecsülni önmagát, és nem utolsósorban „tisztelni hivatása szentségét”.

A bírói kar méltóságának, tisztességének és tekintélyének fenntartása elképzelhetetlen, ha a bíró visszaél hatalmával, hanyagul látja el ítélkező tevékenységét, vagy éppen kötelességszegést követ el. Egy erős, képzett és

Bódiné Beliznai Kinga

A bírói felelősség szabályozása Magyarországon 1871-ben

független ítésztestület csak úgy működhet, ha a törvényalkotó a felelősség szabályait is rögzíti.

A bíró tehát – úgyszintén a bírósági hivatalnok – hivatali kötelességének megszegéséért felelősséggel tartozik,

valamint azokért a károkért is, amelyeket hivatali kötelességének megsértésével okozott – amennyiben az okozott kár a törvényben meghatározott perorvoslással nem háritható el.

A bírói felelősség kérdésével is foglalkozott Eötvös József a XIX. század uralkodó eszméiről írt terjedelmes munkájában. Eötvös ebben kiemelte, hogy a bírókkal szemben elvárásaként nemcsak a „minden idegen befolyástól” való függetlenség fogalmazódik meg, hanem az is, hogy a bíró „a törvénytől mindig függőnek érezze magát”, ami csak akkor valósulhat meg, ha „azon eszközökön kívül, mikkél a bírót idegen befolyásoktól megóvni törekszenek, egyszersmind motívumokról gondoskodunk, melyek kötelessége teljesítésére buzdítsák”. Ilyen „motívum” a felelősség.

Eötvös nézete szerint a bírót a megvesztegetésen kívül csak akkor lehet felelősségre vonni és szankcionálni, ha „szemlátomást megsértette a törvény által megszabott formákat”. A kérdés az, hogy ezekben az esetekben mely hatóság legyen jogosult eljárni. „Legkevésbé alkalmas erre a törvényhozó hatalom” – szögezi le Eötvös, mivel a bíró függetlenségét bizonyos esetekben „éppen az ellen kell leginkább védeni”.² A „törvényes felelősséget” így nem fogadja el, viszont elengedhetetlennek tartja a bíró erkölcsi felelősségének követelményét. E kérdést illetően Jeremy Bentham gondolatait idézi, miszerint egy bíró „tisztessége felelősségétől függ, akár a közvélemény ítélőszéke, akár a törvények ítélőszéke irányában álljon fenn az. Ez a felelősség a maga egészében csupán egy egyedülálló bíróra nehezül [...] létezik az erényhez való, de egyáltalán nem létezik a becstelenséghez való ragaszkodás.”³

A bírói – különösen a fegyelmi – felelősség és a bírói függetlenség összefüggését hangsúlyozta Csemegi Károly is a Magyar Jogász Egylet 1889. január 9-i teljes ülésén mondott beszédében. Úgy fogalmazott, hogy

*„a bírói fegyelmi törvény nem lehet más, mint bővebb kifejtése, mint korolláriuma a bírói függetlenségnek, mely annak alapja s mely az a kiindulási szempont, a melyből mindaz, a mi a bírói intézményre vonatkozik, megállapítandó és megítélendő”.*⁴

II. A bíró felelőssége a XI–XVIII. századi Magyarországon

A XIX. század közepéig, a bírói hatalom gyakorlásáról szóló, az igazságszolgáltatást a közigazgatástól elválasztó 1869. évi IV. tc. megalkotásáig a törvénykezéssel megbízott tisztviselőkre a közigazgatási tisztviselők felelősségére vonatkozó általános szabályok voltak az irányadók. Mindezzel együtt a bírói felelősség határait már korai törvényeink is igyekeztek megvonni. A bíróval, a jog kimondójával (*jus dicens*)⁵ szemben követelményként nemcsak az fogalmazódott meg, hogy igazságos, becsületes és feddhetetlen, valamint jogban jártas legyen, hanem az is, hogy a törvény ismerőjeként a törvények – és a szokások – szerint járjon el, a jog szerint bíraskodjon. A bírói munka

legteljesebb műveléséhez, az ítélkezési jog gyakorlásához elengedhetetlen az is, hogy a bíró rendelkezzen a törvényértelmezés képességével.⁶ Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a középkorban a bíró gyakorta szembesült azzal a helyzettel, hogy az elé kerülő ügyekre nézve hiányosak, vagy éppen egymásnak ellentmondóak voltak a törvényi rendelkezések. Ez a fajta szabályozatlanság, illetve adott esetben a megfelelő törvényi előírás hiánya, olyan szabad döntési, tág mérlegelési jogot biztosított a bírónak, amelynek korlátait a jogalkotó nem mindig határozta meg szigorúan.⁷

A XI. századtól kezdve főként tiltó és fenyítő szabályok születtek, amelyek elsősorban a hatáskörét – nem feltétlenül bűnös szándékkal – túllépő bíró megbüntetésére irányultak. Bűnhődnie kellett annak a bírónak is, aki a dekrétumokban meghatározott díjknál magasabb összeget fogadott el a peres felektől. A törvények szóltak azokról a büntetésekről is, amelyeket a hatalmukkal visszaélő, illetve a perlekedő feleknek kárt okozó bírókkal szemben kellett kiszabni.

A bírói önkény ellen már Szent László király fellépett: ha a bíró ártatlan embert akasztatott fel, akkor „száztiz pénzt” kellett fizetnie, és az elítélt „minden javait” vissza kellett adnia családjának (II:6.). Megcsapással rendelte büntetni azt a bírót, aki valamely pert „harmincz napon tul” halogatott (III:24.), az igazságtalanul ítélő bírót pedig kétszeres büntetéssel szankcionálta (III:25.).

Az igazságtalanul eljáró bírót a királyi jelenlet bírósága előtt vonták felelősségre (Kálmán I:23.). Ha a bíró segítse, a poroszló (*pristaldus*) „méltatlanul” kárt okozott valakinek, akkor a kárt a bíró vagyonából kellett megtéríteni (Kálmán II:31.).

Bár e korai, XI–XII. századi dekrétumokban megtaláljuk a bírói felelősség szabályozásának csiréit, mégsem garantálták teljes mértékben, hogy a kötelességét megsértő bírót valóban felelősségre vonják. Ennek oka egyszerű, hiszen a bírókat a király nevezte ki és mozdította el, és előfordulhatott, hogy az igazságtalan ítélet épp a király érdekében – vagy utasítására – született.⁸ Így a büntetés elmaradt.

A bírói felelősség „valóságá” csak az 1231:3. tc.-kel vált, amely az ország – a király utáni – legfőbb bírójának, a nádornak a felelősségre vonásáról rendelkezett. E szerint, ha a nádor „rosszul intézné a király és az ország ügyeit, könyörögni fognak nekünk, hogy helyére hasznosabbat állítsunk, akit akarunk, és mi az ő kéréseiknek engedni fogunk”.

A XIV. században a bíró felelősségét megalapozhatta, ha a bíró érdekelt (*index suspectus*) volt az előtte folyó perben. A „gyanúság” különös esetének tekintették a saját perben való ítélkezést, amely szintén visszaéléshez vezethetett. Zsigmond ezért 1421-ben a Pozsony vármegye számára tartott bírói közgyűlésen általános érvénnyel kijelentette, hogy senki sem lehet bíró és felperes ugyanabban az ügyben.⁹

Az 1486. évi *Decretum maius* olyan szolgabírák megválasztásáról intézkedett, akiknek az esetében nem kellett arra számítani, hogy „félelemtől, kedvezésből és fizetésért” valamely „haszontalanságot” követnek el. A XVIII.

század elejéig a bírók nem kaptak rendszeres fizetést, jövedelmük a bírságpénzekből és a peres felek ajándékaiból származott. A Mátyás-féle törvény a bírók megvesztegetését úgy találta elkerülhetőnek, ha szolgabírákká minden vármegyében az ott élők közül nemcsak „derék és érdemes”, hanem „jómódú”, azaz vagyonos, birtokkal rendelkező férfiakat választanak meg (1486:9. tc.).

Ha a vármegyei ítélkezésben tevékeny ispán „a kezéhez szolgáltatott” gonosztevőt „el hagyná menni”, akkor bírságot kellett fizetnie, és annak, aki neki a gonosztevőt átadta, „megfizetni és a sérelmeseknek káraikra nézve eleget tenni” tartozott (1492:80. tc.).

A XV. század végén hivatalának elvesztését kockáztatva az a bíró, aki nem a törvényes rend szerint szolgáltatott igazságot a perlekedő feleknek, vagy nem gondoskodott kellő módon az ítélet végrehajtásáról, illetve a fellebbezést a „szokott módon” nem küldte fel a királyi Kúriába (1498:71. tc.).

Bírságot és az okozott kár megtérítését szabták ki azal az ispánnal és alispánnal szemben, aki bármely nemes előtte indított perében hozott ítélet végrehajtását elmulasztotta. A kötelességét megsértő ispánt vagy alispánt felelősségre vonták, „a királyi curiába, tudniillik az ország rendes birái elébe törvényesen perbe kell hívni”. Ha bűnösséget megállapító ítélet született, akkor az elmarasztalt ispánnak és alispánnak egyfelől száz aranyforintot kellett fizetnie, másfelől „az ilyen eljárás által okozott s a miatt szenvedett, és csakis a felperes részére fizetendő költségekben és károkban” marasztalták őket (1504:9. tc.).

Az 1505. évi *Székelly nemzeti constitutio* szerint, ha

„a Bírák közül valamelyik Istenit elfelejtvén és a maga üdvösségét is hátra hadván, vagy könyörgésért, vagy ajándékért, vagy pedig maga hasznáért az igaz útból valamelyfelé kitérne, az olyan mindgyárt örök számkivetésre sententiaztassék, minden ingó-bingó marháját és örökségit is elveszesse, és annak utánna, mint olyan hamishitű és Névbeli személy Székelyországban ne maradhasson s lakhassák”.¹⁰

Werbőczy a Hármaskönyvben a bíró erkölcsi felelősségét említi: „Mert a bíró, ha mindjárt igazságos ítéletet mond is, felelős a lelkiismeret ítélő széke előtt, ha azt inkább gyűlölségből, mint az igazság szeretetéből tette.”¹¹

Modor 1619-ben, majd 1640-ben kiadott statútumai a bírókra vonatkozó szabályokat is tartalmazott (*Ordo iudiciorum dominum iudicem concernentium*). Többek között felhívták a városi bíró figyelmét arra, hogy életvitelével, magaviseletével példát kell mutatnia a városi polgároknak, így a kocsmáktól – 1664-től a játéktermektől is¹² – és a részegségtől távol kell tartania magát.¹³ Hasonlóképpen rendelkeztek Máramaros megye statútumai 1650-ben. Ha a bíró vagy a bírósági ülnök „részegen megyen” a vármegyei törvényszék ülésére, 24 forintot kell büntetesként fizetnie.¹⁴

Az 1723:9. tc. szerint hűtlenséget követett el az a hiteles pécsettől eljáró bíró, aki „hamis leveleket” készített.

III. A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló 1871. évi VIII. tc.

Ferenc József az 1869. április 24-re meghirdetett országgyűlést megnyitó trónbeszédében kiemelte, hogy „a jó, gyors és részrehajlatlan igazságszolgáltatás a rendezett államélet első kellékei közé tartozik”. A bírói hatalom gyakorlásával kapcsolatban a függetlenség elvének és garanciáinak megvalósításáról szólt, hiszen elengedhetetlen, hogy „egyrésről az, akire a nagy horderejű bírói hatalom gyakorlása bízva van, mind egyesek, mind a közhatalom irányában a függetlenség minden biztosítékával elláttassék, másrésről viszont mindenki biztosítva legyen a bírói hatalom túlterjeszkedése ellen”.¹⁵

Magyarországon a bírói felelősség szabályait, amelyet a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. tc. 24. §-a külön törvénynek tartott fenn, az 1871. évi VIII. tc. foglalta magában.

A törvény a bírói felelősség tartalmát nem terjesztette ki a bírói tevékenység valamennyi elemére, hanem csak azokra a funkciókra, amelyek a bíráskodással és ítélkezéssel álltak szoros kapcsolatban. A kezelés és az adminisztratív teendők tekintetében a felügyeleti úton érvényesített jogi felelősség szabályainak alkalmazását – a korábbi szabályoknak megfelelően – érintetlenül hagyta.

I. A törvényjavaslat

Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter a bírói felelősségről szóló törvényjavaslatot a bírák áthelyezésére és nyugdíjazására vonatkozó törvénytervezettel együtt nyújtotta be országgyűlési tárgyalásra. A két törvényjavaslat alapos előkészítése után a miniszterelnökségi, a minisztertanács, valamint az osztályok és a központi bizottság előtti tárgyalások, majd az országgyűlési viták következtek.

A bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvény megalkotása három hónapot vett igénybe, a bírói felelősségről, illetve a bírák áthelyezéséről és nyugdíjazásáról szóló törvények kihirdetését nyolc hónap igazságügyi kormányzati és országgyűlési munka előzte meg.

Elgondolkodtató, hogy Horváth Boldizsár az országgyűlés mindkét háza által 1870. májusában elfogadott tervezeteket, miért csak 1871. március 1-jén küldte meg Andrassy Gyula miniszterelnöknek, csatolva a tárgyakra vonatkozó összefoglalóját.¹⁶

A két törvényjavaslat szentesítését gátolta, hogy azok olyan rendelkezéseket is tartalmaztak, amelyek később létrehozandó intézményekre vonatkoztak. A bírói felelősségről szóló tervezetben többek között „a még nem létező ügyészek¹⁷ nem létező hatáskörét formulázták”.¹⁸ Bár még hiányzott az egységes bírósági szervezet szabályozása,¹⁹ a javaslat már meghatározta a fegyelmi vétségek felett ítélő bíróságok felépítését és feladatait.

1.2. A törvényjavaslat országgyűlési vitája

Az országgyűlés 1869 októberében kezdte meg a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslat általános vitáját, amelynek során számos kritika is érte a tervezetet.

A kormánypárti és az ellenzéki képviselők között nézeteltérés alakult ki a törvényjavaslat 3. §-át illetően, amely szerint a törvény hatálya kiterjedt volna az esküdtszék²⁰ tagjaira is. Az ellenzék álláspontja az volt, hogy ez összeegyeztethetetlen az intézmény lényegével. Bár Horváth Boldizsár igyekezett kiigazítani az ezzel kapcsolatos félreértéseket, mint mondta „hivatali büntettek tekintetében a jelen törvény hatálya az esküdtszék tagjaira is, de csakis hivatali büntetteknel, ki van terjesztve, ellenben fegyelmi eljárás az esküdtek ellen nincs”.²¹ Ennek ellenére Nyáry Pál azt hangoztatta, hogy „semmilyen törvény az esküdtet nem kötelezi arra, hogy valakit bűnösnek vagy nem bűnösnek nyilatkoztasson. Ez tökéletesen tőle függ.”²² Magyarozatként hozzáfűzte azt is, hogy azokban az országokban, ahol az esküdtszék megfelelő módon működik, ott az „a törvényhozásnak némi correctivumát szolgáltatja, mert nem lévén kötelezve arra, hogy ő törvény szerint ítéljen, ha valamely törvény rossz, ő nem ítél a szerint”. Úgy vélekedett, hogy az esküdtszéki bírót épp ezért „ne alacsonyítsuk le a közönséges [...] bírói intézmény szintjére”.

Végül a gyakorlatban követendő visszavetési (*recusationalis*) jog létre utalva elegendő garanciát találtak, hiszen az esküdt kizárólag a tény felett ítél. Ha ennek során visszaélést követ el, csak a közönséges törvények alapján lehet felelősségre vonni.²³ Ezt a felfogást elfogadta a főrendiház is.

Tovább vizsgálva a javaslatban foglaltakat, kiemelni Ghyczy Kálmán képviselő felszólalását, aki nem értett egyet azzal, hogy a fegyelmi ügyek elbírálására mindössze egy, még hozzá Pesten működő fegyelmi bíróság felállításáról szolt a tervezet. Költségesnek és hosszadalmasnak vélte a fegyelmi vizsgálat, illetve az eljárás lefolytatását úgy, hogy

*„a királyi táblának kebléből fognak az ország legszélső vidékeire kiküldetni a vizsgáló közegek, és ha a bíróság előtt lesznek a tamuk kihallgatandók, akkor azok az ország széléről is ide Pestre fognak idéztetni”.*²⁴

Észrevételeket fogalmaztak meg az országgyűlés tagjai az igazságügyi felügyeleti jog gyakorlásával kapcsolatban is. A bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvényben foglaltakhoz igazodva, a bírói felelősségről szóló javaslat az igazságügy-miniszter felügyeleti jogának kereteit hangsúlyozta. A főrendiházi vita során ugyanakkor az ezzel kapcsolatban indítványozott módosítások eredményeként a végleges szövegben a király legfőbb felügyeleti joga nyert kifejezést. E módosító javaslat elfogadását a képviselőházban az ellenzéki Tisza Kálmán igyekezett megakadályozni.

A polgári liberális elveknek megfelelő államszerkezeti modell kialakítása és végrehajtása érdekében²⁵ kiemelte, hogy

*„a törvényhozói jogot [...] gyakorolják az országgyűlés s a fejedelem együtt; a végrehajtó hatalmat a törvények korlátai közt s a törvényszabta módon gyakorolja a fejedelem; az igazságszolgáltatás pedig gyakoroltatik a törvényekben megállapított, s ha jó igazságszolgáltatást akarunk, a végrehajtó hatalomtól függetlenné teendő testületek, vagyis törvényszékek által”.*²⁶

Tiszához csatlakozva az ellenzéki felszólalók többsége a törvényhozás következetességét követelte. Ha az 1869. évi IV. tc. a bírákat „lefelé” teljesen függetlenné tette, akkor a további cél az, hogy „felfelé”, azaz a kormány irányában is megvalósuljon a függetlenség.

A törvényjavaslatot előterjesztő Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter a tervezetet támogató, illetve kifogásoló felszólalásokra reflektálva emlékeztetett arra, hogy „roppant hatalom az, amit a független bíró kezébe leteszünk”. A jogkereső közönséget pedig biztosítani kell arról, hogy a bíró ezzel a hatalommal ne éljen vissza, „gondoskodni kell arról, hogy azon hatalom, melyet a bíró gyakorol, ne az önkény, ne a szélső, hanem a törvény hatalma legyen”. Hozzátette azt is, hogy a bírói felelősséget követeli „alkotmányunk szelleme, mely a személyes felelősség elvén alapszik”.²⁷

A főrendiház 1869. december 10-i ülésén az igazságügy-miniszter kitért arra, hogy a tervezet kidolgozása során a leglényegesebb kérdés, amelyre választ kívánt adni, az volt, hogy „mily esetekben tartozik a bíró felelősséggel”? Mint mondta, „valamely jogi kérdésnek netáni téves megoldása, valamely törvénynek netaláni hibás alkalmazásáért a bírót coram foro fori” felelősségre vonni nem lehet, mivel „ezért csak istennek és saját lelkiismeretének tartozik számot adni”. Szólt arról is, hogy „a felelősséget ezen tere átvenni nem lehet, mert akkor a legfelső bíró fölé ismét bírót kellene állítani”, és „a fellebbvitelnek végtelen fokozata állana elő, úgyszólván Jákob lajtorjája, mely végtelenül felnyúlnék az égbe anélkül, hogy ez úton az ég megnyugtató végítéletével találkoznék”. A bírót csak azokért a cselekményekért, illetve mulasztásokért lehet felelősségre vonni, amelyek

*„már természetüknél fogva sem vehetik igénybe a subjectiv felfogás immunitását. Továbbá felelős a bíró oly törvények vagy rendeletek megszegéséért, melyekre nézve, habár [...] a subjectiv nézetek egymástól eltérhetnek is, de a fennforgó körülmények kézzelfoghatólag igazolják, hogy a cselekvésben vagy mulasztásban a bíró nem meggyőződésének, lelkiismeretének, hanem nemtelen ösztönöknek sugalmát követte.”*²⁸

2. A bírói felelősség tartalma

Az 1871. évi VIII. tc. a bírói felelősség tartalmát illetően kimondta, hogy a bírók és a bírósági hivatalnokok hivatali kötelességük szándékos vagy vétkes gondatlanságból elkövetett megszegéséért felelősséggel tartoznak, úgyszintén azokért a károkért is, amelyeket hivatali kötelességük megsértésével okoztak. A javaslatnak a hivatali büntettekkel – és a fegyelmi vétségekkel – foglalkozó fejezeteit a parlamenti vita során jelentősebb lényegi változtatás nélkül fogadta el a két ház.

A bírói felelősség fogalmakörét a jogalkotó általános körülírással adhatta meg csupán, amelynek egyik oka az volt, hogy a bírói hivatal működésével járó szerződéses kötelezettségeket nem egy törvény foglalta magában, hanem különböző jogszabályi rendelkezések írták elő. Másfelől a dolog természeténél fogva lehetetlen lett volna azokat a cselekményeket taxatívén felsorolni, amelyek a bírói, illetve a bírósági hivatalnoki állás tekintélyét csorbíthatják. Ebből adódóan a felelősség szükségességének elvét szem előtt tartva „a megtorlást igénylő esetek” csupán egyes csoportjai voltak megjelölhetők és körülhatárolhatóak a törvényben.²⁹

Azokat a legfőbb irányelveket és cselekményeket, amelyek megsértéséért a bíró felelősséggel tartozik, az 1869. évi IV. tc. állapította meg. Idetartozik a 19. §-nak az a rendelkezése, miszerint a bíró „a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni”, valamint „a rendesen kihirdetett törvény érvényét” kétségbe nem vonhatja. E törvény 5. §-a rögzítette, hogy a bíró „a törvényben meghatározott illetékeken és díjakon kívül ingyen tartozik” a peres felek ügyében eljárni. Az 1869. évi törvény kimondta továbbá azt is, hogy a bíró „senkitől meg nem tagadhatja, ki illetősége körében hozzá folyamodik” az igazságszolgáltatást, valamint azt is, hogy a hivatalával együtt járó feladatok ellátását nem utasíthatja vissza (22. §). A bírót a törvény kötelezte a más bíróktól, illetve bíróságoktól érkezett megkeresések teljesítésére, és köteles volt „általában az igazságszolgáltatás tárgyában kölcsönösen segédkezet nyújtani” (23. §).

A bíró azonban nemcsak hivatali ténykedéseiért felel, hanem a hivatalán kívül tanúsított magatartásáért is. Az 1869. évi IV. tc. erre nézve is megjelölt bizonyos szempontokat. Így felsorolta azokat az állásokat és foglalkozásokat, amelyek a bírói állással összeférhetetlenek, továbbá megjelölte azokat a jövedelmeket, illetve javadalmazásokat, amelyeket a bíró állásánál fogva nem fogadhatott el (8–13. §).

A törvény hatálya kiterjedt valamennyi bíróra, a bírósági segédszemélyzetre – beleértve a joggyakorlókat és a díjnokokat is –, valamint a bíróságoknál alkalmazott ügyészekre és a koronaügyészre, a kezelőszemélyzetre és a bírósági állandó szakértőkre.

A bírók és a bírósági hivatalnokok felelősséggel tartoztak azokért a károkért is, amelyeket hivatali kötelességük megsértésével okoztak. A törvény a vagyoni (kártérítési) felelősséget a felsoroltakon kívül mind-

azokra a törvényhatósági és községi hivatalnokokra is kiterjesztette, akik állásuknál fogva peres vagy peren kívüli eljáráshoz tartozó polgári vagy büntetőügyekben valamely hatósági cselekmény teljesítésére vagy bírói meghagyás, illetve megkeresés foganatosítására hivataluknál fogva kötelezettek (67. §).

3. A felügyeleti úton érvényesített jogi felelősség

A bíróságok felett a legfőbb felügyeleti jogot – igazságügy-minisztere útján – a király gyakorolta. De a bíró felett felügyeleti jogot gyakorolt saját ítélkező fórumának elnöke, valamint a szervezetben felette álló bíróság elnöke is, aki kisebb szabálytalanságokért rendreutasíthatta, meginthette a bírót.³⁰

Az 1871. évi VIII. tc. 28. §-a szerint „csekélyebb rendtelenségek” esetén a bíróság elnöke hivatalosan megintheti a törvényszéknél vagy annak területén alkalmazott bírókat és bírósági hivatalnokokat. A 29. § pedig előírta, hogy a megintés előtt az illető bírót, illetve bírósági hivatalnokot nyilatkozattételre kell felszólítani. A megintés írásban történt, amely ellen a fegyelmi bírósághoz fordulhatott jogorvoslatért az a bíró vagy bírósági hivatalnok, aki „a megintésben sérelmet lát”.

1834. február 13-án a bíróságok rendezéséről szóló törvényjavaslatot tárgyaló kerületi ülés „a bírói parancsolatok” eltörléséről intézkedett, és azt javasolta, hogy a *renovatorio executorium* (ún. végrehajtásújító) utasításokat kivéve, a felek kérelmére *cum clausula salvificatoria* (felhagyási záradékkal) kiadott minden más bírói parancsot szüntessenek meg. Deák Ferenc ezzel kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy bár örömmel támogatja a bíróknak címzett utasítások eltörlését, de szükségesnek látja „valamely intézetről gondoskodni, hogy a törvénykezési formalitást megsértő bíró ellen a hon polgára oltalomra találjon”.³¹

A XIX. század első felében megfogalmazott kívánalomnak az 1871. évi VIII. tc. eleget tett. Úgy rendelkezett ugyanis, hogy az uralkodó legfőbb felügyeleti joga,

„melynél fogva felelős igazságügyi minisztere által a bíróságok pontos és szabályszerű ügykezelése fölött öröködik, [...] a tapasztalt hiányok orvoslásáról gondoskodik, az igazságügy általános érdekében vagy egyes panaszok esetében a szükséges adatok felterjesztését elrendeli, a visszaélések megvizsgálása és megtorlása iránt intézkedik, jövőre is érintetlenül marad”.

Azonban „bármely hivatali büntett, vagy vétség megnyitása” esetén csak az e törvényben szabályozott úton és módon járhatott el (5. §).

A felügyeleti jog tehát nem terjedt és nem is terjedhetett ki a peres ügyek érdemébe való beavatkozásra, utasításadásra.

4. A bíró bűnvádi felelőssége

Az 1871. évi VIII. tc. fenntartotta azt a törvényes és alkotmányos elvet, hogy a hivatali büntettek elkövetése esetén rendes bíróság járjon el „a szokott bűnvádi eljárás mellett”. Az esetlegesen kárt szenvedett peres fél pedig magánkereset útján kártérítési igényt nyújthatott be a bírósághoz. A bírók és bírósági hivatalnokok bűnvádi felelősségét a törvény II. fejezete (A hivatali büntettek, 6–19. §) szabályozta. Ha a bíró kötelességét oly módon sértette meg, hogy tette az érvényben lévő büntetőtörvények rendelkezéseibe ütközött, büntetőeljárás keretében kellett felelnie.

Hivatali büntett valósult meg, ha a bíró hivatali kötelességét „cselekvőleg vagy mulasztólag” azért sértette meg, hogy magának vagy másoknak illetéktelen hasznot szerezzen, vagy valakinek jogtalan kárt okozzon. Hivatali büntettnek minősült különösen a hivatali titok közlése, a megvesztegettetés, a zsarolás, az erőszak, a hamisítás, illetve a sikkasztás. A hivatali kötelességét szándékosan megsértő bírót rendes bűnvádi eljárásban vonták felelősségre, és a törvény értelmében megállapított büntetésen felül elveszítette hivatalát, hivatalos címét, fizetését, nyugdíját és általában minden igényét bármely egyéb javadalomra, amelyet szolgálata alapján igénybe vehetett volna.

1888. november 5-én Fabiny Teofil igazságügy-miniszter törvényjavaslatot nyújtott be a hatályban lévő bírói felelősségi törvény „fogyatkozásainak” orvoslására.³² A javaslat nem tárgyalta az 1871. évi törvény hivatali büntettekkel vonatkozó intézkedéseit, hiszen a hivatali büntettek ekkor már az 1880. szeptember 1-jén hatályba lépett büntető törvénykönyv (1878. évi V. tc.), a Csemegi-kódex szabályozta. A korábbi rendelkezéseket hatályon kívül helyezte a jogalkotó. A bíró bűnvádi és az abból fakadó esetleges vagyoni (kártérítési) felelősségre vonása a büntető törvénykönyv anyagi szabályai alapján, rendes bűnvádi eljárás keretei között történt.

A Csemegi-kódexben szabályozott hivatali büntettek közül azokkal foglalkozunk részletesebben, amelyeket a törvény külön minősített, vagy súlyosabban büntetett akkor, ha elkövetőjük bíró. Így a bírót a többi közhivatalnoktól eltérően akkor is megvesztegetés büntette miatt kellett elítélni, ha a megvesztegető ajándékát vagy jutalmát valamely hivatalánál fogva teljesítendő cselekményért vagy annak mulasztásáért fogadott el – vagy az ez iránti ígéretet nem utasította vissza – ugyan, de hivatali kötelességét nem szegte meg, valamint akkor is, ha „az ajándék vagy jutalom az ő beleegyezésével harmadik személynek adatott vagy ígértetett” (468–469. §).

Hivatali hatalommal való visszaélés büntetettét követte el a bíró, ha „olyan személyt, kinek ártatlansága előtte tudva van, bűnvádi vizsgálat alá helyez”, továbbá az is, ha a vádlottól, a tanútól vagy a szakértőtől vallomást vagy nyilatkozatot „csikar ki”, vagy a felsorolt személyek ellen bármilyen törvényellenes kényszereszközt alkalmaz. Hivatali hatalommal való visszaélés büntet-

tét követte el a bíró akkor is, ha azzal a céllal, hogy valakit „a törvényes büntetés alól elvonjon”, a büntető-eljárással kapcsolatos hivatali kötelességének teljesítését elmulasztotta, vagy a büntetőeljárás eredményének megghiúsítását célzó cselekményt vagy intézkedést tett (475–478. §).

A bíró bűnvádi felelősségét megalapozhatta még a hivatali sikkasztás, az okirat-hamisítás, a hivatali működés során elkövetett tetteleges bántalmazás, továbbá valakinek jogtalanul valaminek az eltérésére vagy elhagyására kényszerítése, a hivatali titok elárulása, valamint a hivatali kötelesség teljesítésének a megtagadása.

Hivatali büntettek esetén a törvényben megállapított büntetésen kívül mellékbüntetésként hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését is kimondhatta az elmarasztaló bírói ítélet (484. §).

5. A bíró fegyelmi felelőssége

5.1. A fegyelmi vétség fogalma

A bírói fegyelmi felelősség az államnak a bírókkal szemben is kétségtelenül érvényesíthető fegyelmi jogára vezethető vissza. Az állam a jogi rend épsége érdekében – a bírókkal szemben is – megtorlással élhet minden olyan cselekedet vagy mulasztás elkövetése miatt, amelynek büntetőjogi felelősségét ugyan nem állapíthatja meg, de a bírói hatalom gyakorlásának körébe tartozó valamely lényeges szabály megsértésében vagy olyan magatartásban nyilvánul meg, amely a bírói állás tekintélyével és méltóságával nem fér össze, illetve a jogkereső közönség bírók iránti bizalmát megingatná. A bírói fegyelmi felelősséget megalapozza a bíró közhivatalnoki jellege, valamint a szolgálati szerződés természetével bíró jogviszonya is, amelyhez állami tisztének elfoglalásával jutott. Kötelességének maradéktalan teljesítését hivatali esküjének letételével kifejezetten meg is fogadta.³³

A fegyelmi felelősség az alapjául szolgáló kötelességszegés jogi természetén és csekélyebb súlyán kívül leginkább a gyakorlati alkalmazásban tér el a bűnvádi felelősségtől, amennyiben más bíróság más eljárás keretében állapítja meg, valamint más jellegű büntetéseket von maga után.³⁴ Míg tehát a hivatali büntett elkövetéséhez cselekvő, károkozó magatartás volt szükséges, és elbírálására büntetőperben került sor, addig a fegyelmi vétség elkövetőjét nem motiválta vagyonszerzés vagy károkozás, a felelősségre vonás pedig fegyelmi eljárás keretei között zajlott a fegyelmi bíróság előtt.³⁵

A fegyelmi vétségek törvényjavaslat szerinti definícióján a képviselők csupán kisebb változtatásokat javasoltak. Általános volt az egyetértés abban, hogy a bíróságok számára taxatív felsorolást adni nem lehet. A képviselőház 1869. október 26-i ülésén Ghyczy Kálmán is megerősítette, hogy a tervezetben a fegyelmi vétségek

„oly meghatározása [...] foglaltatik, melynek alapján magát minden bíróság kellően tájékozhatja; s én azon véleményben vagyok, hogy minél tovább megüink ezen téren a casuistikában, annál inkább össze fogjuk zavarni az igazságszolgáltatást”.³⁶

Az október 27-i ülésen Horváth Boldizsár ezt még kiegészítette azzal, hogy a magyar jogalkotási megoldás nem egyedi, mivel egy olyan európai kódex sincs, amely a fegyelmi vétségeket *per enumerationem partium* képes lenne felsorolni.³⁷ És e kérdés kapcsán a főrendiház december 10-i tanácskozásán kitért arra, hogy a javaslatban megfogalmazottakon túl a fegyelmi vétségek sorába fel kellett volna még venni

„különösen némely cselekményeket, melyek a gyakorlati élet tanúságai nyomán a bírói kar tekintélyét és hitelét veszéllyel fenyegetnék, s megrendítenék azon tiszteletet és bizalmat, amelyet a bíróságok irányában fenntartani életkérdésnek tekintek”.³⁸

Az 1871. évi VIII. tc. értelmében fegyelmi vétséget követett el az a bíró, aki hivatali kötelességét vétkeesen, de „nem azon bűnös célból” szegte meg, hogy magának vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen vagy valakinek jogtalan kárt okozzon, továbbá az, aki botrányos magaviselete miatt „tiszteletre s bizalomra méltatlanná” vált. A fegyelmi vétség tehát csak vétkeesen elkövetett kötelességszegés lehetett.

Fegyelmi vétség valósult meg különösen akkor, ha a bíró olyan ügyben, amelyben az eljárás és a határozathozatal azt a bíróságot illette, amelynek ő tagja,

- valamely fél részére per- vagy emlékiratot szerkesztett, a más által szerkesztett iratot helybenhagyás vagy megváltoztatás céljával átvizsgálja, vagy a törvény által szabályozott hivatali működésén kívül, a per mikénti vitelére útmutatást vagy tanácsot ad;
- a folyamatban levő ügy mikénti elintézése vagy egyéb bírói cselekmény tekintetében, az eljáró bíróság valamelyik tagjára „érdekeltségből vagy ellenszenvből hatni törekszik”;
- a bírósági személyzethez nem tartozó egyének által „használat végett ítéleti vagy érdemleges határozati tervezetet készített vagy elfogad”.

Az a) és b) pont szabályai alól kivételt képezett, ha a bíró az abban megjelölt cselekményeket saját vagy vele harmadízig rokonságban vagy másodízig sógorságban levő személyek ügyében követte el.

Az 1888. évi törvényjavaslat kidolgozói az 1871. évi törvény komoly hiányosságának tekintették, hogy az nem határozta meg elég egyértelműen az egyes fegyelmi vétségek tényállását, az ott körülírtak „tág teret” engedtek a bírói felfogatásnak, és megnehezítették „a fegyelmi ítélkezés egyöntetűségének meghonosodását”.³⁹

A tervezet szerint fegyelmi vétséget követ el a bíró, ha hivatali kötelességét nem vagy hanyagul teljesíti. Ez a rendelkezés azonban nem állt összhangban az 1878. évi büntető törvénykönyvvel, amelynek 480. §-a sze-

rint hivatali hatalommal való visszaélés vétségét követi el az, aki hivatali kötelességének teljesítését megtagadja. A javaslat definíciója pontatlan volt, mivel hiányzott a meghatározásnak az az eleme, amely a fegyelmi vétséget megkülönböztette volna a Csemegi-kódexben szabályozott vétségtől, azaz hogy a bíró nem azzal a bűnös céllal szegte meg hivatali kötelezettségét, hogy ezzel magának vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen, illetve hogy másnak jogtalan kárt okozzon.⁴⁰

A tervezet értelmében fegyelmi vétségnek minősült az is, ha a bíró hivatali kötelességét szándékosan vagy gondatlanságból megszegte, ha magaviseletével megsértette állásának tekintélyét, vagy botrányos magaviseletet tanúsított, továbbá ha hivatali székhelyéről felettes bírója engedélye nélkül eltávozott, vagy ha hivatali székhelyét a számára biztosított szünidő vagy szabadság leteltével nem foglalta el. Ez utóbbi rendelkezés feltehetőleg a korabeli osztrák szabályozást kívánta követni. Ausztriában az 1868. május 21-i törvény kimondta, hogy ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok hivatalából „önhatalmúlag” három napnál hosszabb időre távozik, vagy szabadságának letelte után három nappal később jelenik meg munkahelyén anélkül, hogy távollétét igazolni tudná – eltekintve a rá kiszabott rendbüntetéstől –, a távollét idejére elveszíti hivatali járandóságát. Ha pedig az engedély nélküli távollét 14 napnál hosszabb volt, vagy ha „a közszolgálatra nézve különös hátrányokkal” volt összekötve, illetve a bírót korábban már büntették „tilos távollétért”, akkor az esetet a fegyelmi bíróságnak kell jelenteni, amely az eset körülményeinek gondos számbavételét követően dönthetett a tilos távollét tartamára a járandóságok megvonásáról.⁴¹

A javaslatot ért egyik kritika túlzónak vélte ezt a szabályozást. „Vajon kinek jutna eszébe egy kúriai bíró ellen” – tették fel a lakonikus kérdést, fegyelmi eljárást indítani amiatt, hogy a Budapesten szolgálatot teljesítő bíró ülésnapon kívül „falura megy üdülni”. A tervezet szerint viszont kimerítené a fegyelmi vétség fogalmát, ha a kúriai bíró távozását nem jelentette be az elnöknek.⁴²

A törvényjavaslat új eleme volt, hogy a fegyelmi vétséggel egyenlőnek tekintette, ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok járandóságai – könnyelmű és pazar életmód – miatt egyévi javadalmazást meghaladó összeg erejéig hat hónapnál tovább bírói lefoglalás alatt álltak. Ez a rendelkezés csak azokra érvényesült volna, akiket könnyelmű és tékozló életmódjuk, tehát saját hibájuk „sodort a vagyoni romlás örvényébe”, így nem várható el tőlük a közügyek megbízható elintézése, a hivatali teendők maradéktalan elvégzése, különösen a bírói ítélkezés „megnyugtató betöltése”.⁴³

Imling Konrád budapesti királyi ítélőtáblai bíró többek között elhatárolási problémákat vetett fel az 1888. évi törvényjavaslattal kapcsolatban. A tervezet ugyanis a rendbüntetést nemcsak a büntetés külön nemeként tárgyalta, hanem az ez alá tartozó cselekmények és mulasztások fogalmát „egészen külön” állította fel, miszerint a fegyelmi vétségnek minősülő tette vagy mu-

lasztásra rendbüntetés nem lehetne kiszabható, azokra viszont, amelyekre „fegyelmi eljárás nélkül megintésnek vagy rosszallásnak van helye”, fegyelmi büntetést nem lehetne alkalmazni. És mi a különbség a kettő között? A javaslat szerint – mint fentebb láttuk – fegyelmi vétséget követ el, aki hivatali kötelességét szándékosan vagy gondatlanságból megszegi, vagy botrányos magaviseletet tanúsít, rendbüntetés pedig a hivatali kötelesség „csekélyebb beszámítás alá eső” megsértéséért, illetve „az illetlen magaviseletért” jár. A kötelesség megsértésénél tehát „a beszámíthatás mérve”, a magaviseletnél pedig annak botrányos, illetve illetlen volta szolgálna irányadónak annak megítélésére, hogy valamely cselekmény vagy mulasztás fegyelmi vétség-e, vagy csupán rendbüntetéssel sújtandó.

Imling szerint a súlyosabb vagy enyhébb beszámítás teljesen alkalmatlan lenne arra, hogy a törvénybe foglalt különböző vétségek közötti „határvonalat” képezzen. A hivatali kötelesség hanyag teljesítése például fegyelmi vétségnek lenne minősíthető, de rendbüntetést is vonhatna maga után, ha „csekélyebb beszámítás” alá esne. Hol a határ a kettő között? A kérdés, hogy „mikor lesz a hivatali kötelesség hanyag teljesítése fegyelmi vétséggé, mikor az illető a hivatalos munkaidőből naponta fél órát, mikor egy órát avagy mikor két órát mulaszt?”

Felhívta a figyelmet egy másik elhatárolási problémára is: mikor tekintjük a bíró magaviseletét „botrányosnak”, és mikor „illetlen” a magatartása, hiszen „senki sem mondhatja meg a priori, a konkrét esetnek és az eset körülményeinek figyelembe vétele nélkül, hogy mikor szűnik meg valakinek viselete illetlen és mikor kezdődik botrányos lenni”.⁴⁴

De nemcsak a bíró „botrányos magatartásának” vagy „illetlen magaviseletének” pontos körülhatárolása, jogi definíciója okozhat nehézséget a döntéshozó jogalkalmazó számára, hanem a tervezetben használt olyan kifejezések is, mint „az állás tekintélyét sértő viselet”, „a bíró tekintélyének aláásása”, a „hanyagosság”, illetve a „könnyelmű és pazar” vagy „tékozló életmód”. Az ezekből fakadó pontatlanság, félremagyarázhatóság ugyanis a bírói függetlenséget „veszélyeztető befolyásokra kedvező alkalmat s ürügyet” nyújthat.⁴⁵

5.2. A fegyelmi büntetések

A fegyelmi vétség büntetése a vétség nagyságához, ismétléséhez és az abból származó hátrányokhoz képest rosszallás, feddés, pénzbüntetés vagy hivatalvesztés lehetett. A fegyelmi határozatban kimondott hivatalvesztés maga után vont a illető címének, fizetésének, valamint nyugdíjának és „mindazon előnyöknek elvesztését is, melyeket az szolgálata alapján” az államtól igényelhetett volna.

A fegyelmi eljárást meg kellett szüntetni, ha a bíró a fegyelmi eljárás megindítása, illetve az eljárás során a véghatározat előtt hivataláról vagy nyugdíjáról önkéntesen lemondott.

Az 1888. évi törvényjavaslat lényeges újításokat tartalmazott a fegyelmi büntetésekkel kapcsolatban. Az 1871. évi törvény által szabályozott „rosszallást” mellőzte, és új büntetési nemeket is megállapított. Az írásbeli feddés, illetve a pénzbírság kiszabásán túl lehetővé tette a szolgálati idő egy részének mellőzését a nyugdíj vagy végkielégítési díj meghatározásánál, az áthelyezést, a kényszer-végellátást, illetve a hivatalvesztést.

A rosszallás mellőzését azzal indokolták, hogy a rosszallás és a feddés között fennálló különbség, amely „a büntetési nem fokozatán felül abban összpontosul”, hogy a rosszallás egy év elteltével, a feddés pedig két év elteltével veszíti el erkölcsi hatályát, a gyakorlatban „elég jelentőséggel bírónak nem bizonyult”.⁴⁶

Az új büntetési nemek közül a szolgálati idő egy részének – legfeljebb öt év – a nyugdíj vagy a végkielégítési díj meghatározásánál való mellőzését a jogalkotó azzal indokolta, hogy e büntetés alkalmazása „jótékony hatást” fog gyakorolni a bíró jövőbeni magaviseletére, amennyiben a nyugdíjaztatásig tanúsított kifogástalan magatartás – feltéve, hogy a bíró a fegyelmi bírósági ítélet jogerőre emelkedése után még tíz évig szolgált –, e büntetést tényleges hatályától megfosztja.⁴⁷

Az áthelyezésre mint fegyelmi büntetésre a javaslat szerint akkor kerülhetett sor, ha a fegyelmi vétség-re a vétkesnek hivatali székhelyén fennálló viszonyok vagy körülmények adtak alkalmat vagy okot, vagy ha a bíró vagy a bírósági hivatalnok tekintélyét az elkövetett fegyelmi vétség annyira aláasta, hogy „eredményes működés addigi székhelyén tőle nem várható”.⁴⁸ A kényszer-végellátásnak pedig akkor lehetett helye, ha a csődbe jutott bíró vagy bírósági hivatalnok igazolni tudta, hogy nem könnyelmű vagy tékozló életmód miatt vált „közadóssá”.

A javaslat a fegyelmi büntetések sorában ugyan mellőzte a rosszallást, ám a hivatali kötelesség csekélyebb súlyú megsértése vagy illetlen magatartás esetén – fegyelmi eljárás nélkül – a bíróság elnöke megintést vagy rosszallást mondhatott ki a bíró vagy bírósági hivatalnok ellen. Az indokolás szerint a megintés és a rosszallás nem fegyelmi bírósági büntetések, hanem „közigazgatási fenyíték jellegével” bírnak (rendbüntetések).⁴⁹

Az 1888. évi magyar javaslat újdonságként fogalmazta meg azt, hogy a bírót vagy a bírósági hivatalnokot állásából fel kell függeszteni, ha hivatali székhelyéről engedély nélkül eltávozott, felhívásra sem tért vissza és távolmaradásának okát sem igazolta, vagy tartózkodási helyét eltitkolta.⁵⁰

5.3. A fegyelmi bíróság

A fegyelmi vétségek felett fegyelmi bíróság, gyakorlatilag minden bíró felett a nála egy fokkal magasabb bíróság ítelt, összhangban a polgári törvénykezési rendtartás bírói illetőségéről szóló szabályaival (1868. évi LIV. tc., 56–57. §).

A törvényjavaslat tárgyalása során eleinte nem alakult ki egységes álláspont arra nézve, hogy milyen tes-

tület járjon el fegyelmi bíróságként. A tervezet szerint a fegyelmi eljárást a bíróság tagjai felett a felsőbb fokú bíróságok gyakorolják. Volt azonban olyan vélemény is, amely – Angliához hasonlóan – esküdtszék elé utalta volna a felelősségre vonást.⁵¹

A javaslatban megfogalmazottak szerint az elsőfokú bíróságok tagjai felett a királyi ítélőtábla, az elsőfokú bíróságok elnökei és alelnökei, valamint a királyi ítélőtábla tagjai felett a Kúria, a Kúria bírái felett pedig fele részben a Kúria, fele részben a felsőház tagjaiból választott külön bíróság ítélt.

A rendes bíróságok illetékességét bírói felelősségi kérdésekben a tervezet mellőzte. Horváth Boldizsár ezt egyrészt azzal indokolta, hogy mivel a fegyelmi vétségeket taxatív felsorolni nem lehet, elengedhetetlen, hogy a bíróság „bizonyos discretionális hatalommal ruháztassék fel”. Hozzáfűzte azt is, hogy a fegyelmi vétségek sok esetben oly csekély súlyúak, hogy csak feddést vonnak maguk után, így „a bírói tekintély érdekében soha sem lesznek az esküdtszék fóruma elé állíthatók”. Harmadik érve pedig az volt, hogy

„nem tehettem le a bíraskodást azok kezeibe, akik a vádlottal collegiális viszonyban állanak, s akik ellen majd minden egyes esetben azon alapos aggály merülhetne fel, hogy azon rokon- és ellenszenv, melyet az együttlét kifejteni szokott, háttérbe szorítaná ama részrehajlatlanságot és elfogulatlanságot, mely az igazságszolgáltatásnak első és alapkövetelménye.”⁵²

Tisza Kálmán erőteljes kritikával illette azt a felvetést, hogy a fegyelmi bíróság tagjai fele részben a felsőház tagjai körül kerüljenek ki. Elképzelhetetlennek tartotta, hogy egy olyan bíróság, ahol a póttagokkal együtt 24 felsőházi tagnak jelen kell lennie, működhessen, még akkor is, ha nem is „folytonosan”, de „mindig oly állapotban kell lennie, hogy bármely percben megjelenhessenek”. Úgy látta ugyanis, hogy

„számtalanszor be fog állni azon eset, hogy midőn e bíróságnak össze kellene jönni, a bíróságok tagjainak egy részét Európának szerte fekvő fűrdőiből kellene hazatelegrafirozni”.

És a felsőházi tagok ellen tiltakozott azért is, mert „a törvény szellemével” összeegyeztethetetlennek tartotta, hogy „éppen a legfőbb törvényszékek tagjai fölött mint bírák ítéljenek olyanok, kik kinevezett és elmozdítható hivatalnokok”.⁵³ Ez a felvetés főként a főispánok ellen szólt. Horváth Boldizsár ezt csak látszólagos problémának tartotta, hiszen a felsőház szabad és független tagjaiból választhatja meg a fegyelmi bíróság tagjait, és „nincs éppen szorítva a főispánokra”.⁵⁴

Az 1871. évi VIII. tc. értelmében a királyi törvényszékeken alkalmazott bírósági hivatalnokok és szakértők felett az elsőfokú királyi törvényszékek, mint fegyelmi bíróságok jártak el. Az elsőfokú bíróságok alelnökei és ítélőbírói felett annak a királyi ítélőtáblának öttagú fegyelmi bírósága járt el, amelynek területén a

bíróság székhelye volt. Az elsőfokú királyi törvényszékek elnökei, valamint a királyi ítélőtáblák bírói felett a legfőbb ítélőszék héttagú fegyelmi bírósága gyakorolta a fegyelmi jogot.

A királyi ítélőtáblák elnökeinek és alelnökeinek, valamint a Kúria elnökeinek, másodelnökeinek és ítélőbíróinak fegyelmi ügyeit külön fegyelmi bíróság tárgyalta. Ez a külön fegyelmi bíróság 36 rendes és 12 póttagból állt, tagjainak felét az országgyűlés felsőházából, felét pedig a Kúria alelnökei és bírói közül választották. A fegyelmi bíróság elnöke a felsőház elnöke vagy másodelnöke volt. A felsőházi tagoknak bírói esküt kellett tenniük. A fegyelmi bíróság tizenkettes tanácsban járt el, határozata ellen fellebbezésnek nem volt helye.

A fegyelmi bíróság függetlenségét garantálta, hogy annak alakítása sorshúzás útján történt.

6. A bírók vagyoni felelőssége

Az 1871. évi VIII. tc. szerint a bírák és bírósági hivatalnokok felelősséggel tartoztak azokért a károkért is, amelyeket hivatali kötelességük megsértésével okoztak. Teljes kártérítéssel tartoztak, ha az okozott kár a törvényben meghatározott perorvoslással nem volt elhárítható. A kártérítési keresetről polgári perben született ítélet, ha a kárt okozó cselekmény vagy mulasztás nem képezte bűnvádi eljárás tárgyát.

A bíró vagyoni felelősségének érvényesítésére szolgáló kártérítési kereset esetében az arra vonatkozó kérelmet, hogy az adott esetben kereset előterjeszhető-e, a fegyelmi bíróságnál kellett benyújtani. A kérelemben pontosan és részletesen meg kellett határozni a kötelességgel ellenszenvet okozó cselekményt vagy mulasztást.⁵⁵

A törvény 19. §-a az állam kártérítési felelősségéről rendelkezett: mindazon károkért, amelyeket az 1869. évi IV. tc. értelmében kinevezett bírák és bírósági hivatalnokok hivatalos minőségükben elkövetett sikkasztással okoztak a magánfeleknek, az állam felel.

Az 1871. évi törvény az állam vagyoni felelősségre vonatkozó szabályok tekintetében a bírósági alkalmazottak kártérítési felelősségéről szóló 1859. március 12-i osztrák császári pátens (RGI. 46/1859) rendelkezéseit adoptálta. Ausztriában e rendelet hibái és következtetlensége hatálybalépését követően rövid időn belül kiderült, és az állam kártérítési kötelezettségét egyes speciális esetekre nézve külön törvényben mondták ki. A bírói hatalomról szóló 1867. december 21-i alaptörvény (RGI. 144/1867) úgy rendelkezett, hogy az, aki „jogellenesen elfogadatik vagy a törvényszerűen meghatározott időn túl fogva tartatik, az államtól kártalanítást követelhet”. E törvény az állam általános kártérítési kötelezettségét is megállapította, részletes szabályozását azonban külön törvényre bízta. 1872-ben Julius Glaser igazságügy-miniszter nyújtott be törvényjavaslatot a feleknek a bírák elleni kártérítési kereseti jogát illetően.⁵⁶ E szerint

„ha a bírósági hivatalnok hivatalos működésében hivatali kötelességének megszegése által jogtalanul kárt okoz, amely a törvényben meghatározott jogorvoslatok igénybevételel el nem hárítható, akkor a megkárosított fél kereset útján kártérítést követelhet akár a vétkes bírósági hivatalnoktól, akár az államtól, akár pedig mindkettőtől”.

Az 1871. évi VIII. tc. hatályát utóbb kiterjesztették a királyi ügyészség tagjaira, a birtokrendezésnél, illetve a tagosítási eljárásoknál – a bírósági szakértőknek minősülő – működő és hitelesítő mérnökökre, a Budapesti

Áru- és Értéktőzsde, továbbá a vidéki termény- és gabonacsarnokok külön bíróságainak bíraira, a Szabadalmi Tanács elnökeire és ülnökeire, valamint a Közigazgatási Bíróság bíraira. Hivatali büntettek tekintetében a törvény hatálya a választottbírákra is kiterjedt. A törvény hatálya alá tartoztak a bírósági végrehajtók is.

A törvényt kisebb módosításokkal és kiegészítésekkel 1936-ig, a királyi ítéldbíráknak és a királyi ügyészség tagjainak fegyelmi felelősségéről, áthelyezéséről és nyugdíjazásáról, továbbá a királyi bírósági és királyi ügyészségi tisztviselők fegyelmi felelősségéről szóló 1936. évi III. tc. hatálybalépéséig alkalmazták.

BÓDI BELIZNAI, KINGA

Richterliche Verantwortlichkeit in Ungarn 1871 (Zusammenfassung)

Károly Csemegi betonte auf der Sitzung des Ungarischen Juristenvereins am 9. Januar 1889 den engen Zusammenhang zwischen richterlicher, insbesondere disziplinärer Verantwortlichkeit und richterlicher Unabhängigkeit. Er meinte, dass das Richterdisziplinalgesetz nicht anders sein könnte, als eine erweiterte Ausführung, „ein Korollarium der richterlichen Unabhängigkeit“. Im April 1699 legte der Staatsanwalt des Parlaments von Paris, Henri François d'Aguesseau (1668–1751) fest, dass die erste Pflicht des Richters darin bestehen muss, Gerechtigkeit zu üben, und die zweite darin, seine Würde zu wahren, sich

selbst zu respektieren und „die Heiligkeit seines Amtes“ zu verehren. Die Aufrechterhaltung der Würde, Integrität und des Respekts von Richtern ist unvorstellbar, wenn der Richter seine Befugnisse missbraucht, seine Rechtsprechungstätigkeit vernachlässigt oder sogar seine Pflicht verletzt. Eine starke, gebildete und unabhängige Richterschaft kann nur funktionieren, wenn der Gesetzgeber die Normen der Verantwortlichkeit festlegt. Bis Mitte des 19. Jahrhunderts galten in Ungarn für die richterlichen Beamten die allgemeinen Bestimmungen über die Verantwortlichkeit der Staats- bzw. Verwaltungsbeamten.

Jegyzetek

- D'AGUESSEAU, Henri François: La censure publique (Deuxième Mercuriale). In PARDESSUS, Jean-Marie (éd.): *Œuvres complètes du chancelier d'Aguesseau*. Tome I (Nouvelle édition). Paris, 1819, Fantin et Compagnie, Libraires, 64. p. archive.org/details/oeuvrescompl01ague
- EÖTVÖS József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra. II. kötet* (Ötödik könyv XI. Egy legfőbb törvényszék szükségé). Budapest, 1870, Ráth Mór, 519. p.
- BENTHAM, Jérémie: *De l'organisation judiciaire et de la codification*. Paris, 1828, Libraire de Hector Bossange, 50. p.
- CSEMEGI Károly: A bírói fegyelmi törvény és a bírói függetlenség. In EDVI ILLÉS Károly – GYOMAI Zsigmond (sajtó alá rend.): *Csemegi Károly művei. I. kötet*. Budapest, 1904, Franklin Társulat, 404. p.
- HK Előbeszéd. 13. cím, 1. §
- VUCHETICH, Matthias: De potestate iudicis circa poenas irrogandas (Caput VIII.). 86. § In specie circa legum interpretationem. In VUCHETICH, Matthias: *Institutiones iuris criminalis hungarici in usum academiarum Regni Hungariae*. Budae, 1819, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 173–175. p.
- BELLÉR Judit: A bíró hatalma és felelőssége a késő-feudális jogtudományban. *A jogi felelősség- és szankciórendszer elméleti alapjai* 5. Budapest, 1989, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 36. p.
- A bírói függetlenség alapjait megteremtő jogszabályok megjelenésével ez a gyakorlat – bár hosszú folyamat eredményeként, de – megszűnt. A bíró „felfelé” való függetlenségéről szóltak már a XV. században. Az 1492:10. tc. értelmében „a királyi felség vagy a főpap urak és bárók egy bírót se szorítsanak és kényszerítsenek arra, hogy valakinek kedvére a szokásokat és a közönséges bírói gyakorlatot meg a törvény rendét megmátsa vagy megzavarja”. Hasonló és részletesebb rendelkezést olvashatunk ezzel kapcsolatban a Werbőczy-féle Hármaskönyvben (1514).
- BÓNIS György: *Középkori jogunk elemei*. Budapest, 1972, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 106. p.
- KOLOSVÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen (szerk.): *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye*. I. kötet. Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai. Budapest, 1885, M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága, 14. p.
- HK Előbeszéd. 14. cím, 4. §
- KOLOSVÁRI-ÓVÁRI (szerk.) IV. kötet 2. fele 1897, 485. p.
- KOLOSVÁRI-ÓVÁRI (szerk.) IV. kötet 2. fele 1897, 308, 409. p.
- KOLOSVÁRI-ÓVÁRI (szerk.) III. kötet 1892, 117. p.
- Képviselőházi irományok*, 1869. I. kötet, Irományszám 1869-1, 1–3. p.
- MÁTHÉ Gábor: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875*. Budapest, 1982, Akadémiai Kiadó, 53. p.
- Az ügyészségekkel kapcsolatos rendelkezéseket is tartalmazó, az elsőfolyamodású kir. törvényszékek és járásbírók életbeléptetéséről szóló 1871. évi XXXII. tc.-et, valamint a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. tc.-et 1871. június 10-én hirdették ki.
- MÁTHÉ 1982, 54. p.
- Az elsőfolyamodású bíróságok rendezéséről szóló 1871. évi XXXI. tc.-et 1871. június 10-én hirdették ki.
- Az 1848. évi XVIII. tc., a sajtótörvény 17. §-a kimondta, hogy „a sajtóvétségek fölött nyilvánosan, esküdtszék ítélt”. Részletes szabályait az 1848. április 29-én kelt igazságügy-miniszteri rendelet a sajtóesküdtszékéről tartalmazta. Az 1852. május 27-én kelt sajtórendtartás az esküdtszék működését megszüntette. Az intézményt – először csak a nyomtatványok útján elkövetett büntetendő cselekményekre nézve – az 1867. május 17-én kelt igazságügy-miniszteri rendelet újította fel. STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, 1997, Multiplex Media – Debrecen U. P., 132–133. p.

- ²¹ *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, 1869. október 16. – december 2., Ülésnapok 1869-58, 61. p.
- ²² *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, Ülésnapok 1869-58, 62. p.
- ²³ MÁTHÉ 1982, 55. p.
- ²⁴ *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, Ülésnapok 1869-58, 50. p.
- ²⁵ MÁTHÉ 1982, 55. p.
- ²⁶ *Képviselőházi napló*, 1869. VIII. kötet, 1870. április 8. – június 21., Ülésnapok 1869-169, 83. p.
- ²⁷ *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, Ülésnapok 1869-58, 55. p.
- ²⁸ *Főrendiházi napló*, 1869. I. kötet, 1869. április 24. – 1870. augusztus 3., Ülésnapok 1869-24, 105. p.
- ²⁹ Bírói felelősség. In MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon*. II. kötet. Budapest, 1899, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 14. p.
- ³⁰ CSÁNK Béla: *A bírói függetlenség hazánkban és külföldön*. Budapest, 1942, Urbányi István Könyvnyomdai Műintézete, 212. p.
- ³¹ A bírói parancsok eltörléséről. In KÖNYI Manó (összegyűjtötte): *Deák Ferencz beszédei*. I. kötet (1829–1847). Budapest, 1882, Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 47. p.
- ³² A törvényjavaslatot az országgyűlés nem tárgyalta.
- ³³ MÁRKUS (szerk.) 1899, 15. p.
- ³⁴ CSÁNK 1942, 214. p.
- ³⁵ PATYI Zsófia: A bírák fegyelmi felelősségének bő évszázados alakulása 1868–1954. *Acta Universitatis Szegediensis. Forum: Publicationes Doctorandorum Juridicorum*, Szeged, 2016. 6. évf. 151. p.
- ³⁶ *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, Ülésnapok 1869-58, 67. p.
- ³⁷ *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, Ülésnapok 1869-58, 77. p.
- ³⁸ *Főrendiházi napló*, 1869. I. kötet, 1869. április 24. – 1870. augusztus 3., Ülésnapok 1869-24, 106. p.
- ³⁹ Indokolás „a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről, valamint az ezzel összefüggő kérdések szabályozásáról” intézkedő törvényjavaslathoz. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszám 1887-305, 204. p.
- ⁴⁰ SZÉKELY Miksa: A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslat. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, XLIII. V. kötet 2. füzet, Budapest, 1889, Franklin-Társulat Könyvnyomdája, 68. p.
- ⁴¹ Gesetz vom 21. Mai 1868 *RGBl.* 46/1868
- ⁴² Bírói felelősség. *Budapesti Hírlap*, 1888. 308. sz. 1. p.
- ⁴³ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszám 1887-305, 205. p.
- ⁴⁴ IMLING Konrád: Észrevételek a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslatra. *Jogtudományi Közlöny*, 1888. 48. sz. 390. p.
- ⁴⁵ A bírói felelősség rendszere. *Jogtudományi Közlöny*, 1888. 50. sz. 407. p.
- ⁴⁶ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszám 1887-305, 206. p.
- ⁴⁷ Uo.
- ⁴⁸ Uo.
- ⁴⁹ Indokolás. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszám 1887-305, 208. p.
- ⁵⁰ Törvényjavaslat a bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről, valamint az ezzel összefüggő kérdések szabályozásáról 96. §. *Képviselőházi irományok*, 1887. IX. kötet, Irományszám 1887-305, 195. p.
- ⁵¹ Ghyczy Kálmán, illetve Horváth Boldizsár felszólalása. *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, Ülésnapok 1869-61, 125–126. p.
- ⁵² *Főrendiházi napló*, 1869. I. kötet, Ülésnapok 1869-24, 106. p.
- ⁵³ *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, Ülésnapok 1869-71, 310. p.
- ⁵⁴ *Képviselőházi napló*, 1869. III. kötet, Ülésnapok 1869-71, 313. p.
- ⁵⁵ CSÁNK 1942, 222. p.
- ⁵⁶ FODOR Ármin: Az állam vagyoni felelőssége a bírák és bírósági hivatalnokok által okozott károkért. *Jogtudományi Közlöny*, 1888. 51. sz. 418. p.

Az erdélyi református Házassági Főtörvényszék² a felekezeti házassági ítélezés utolsó évtizedeiben 1872 és 1895 között, egészen a házasságról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk hatálybalépéséig működött. Jelen tanulmány e törvénykező fórum működését mutatja be az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltárban található iratok alapján.

I. A Házassági Főtörvényszék felállítása

Az erdélyi református egyház szervezetének átfogó átalakítása keretében az egyházközségi szint 1861-es³ és az egyházmegyék 1868-as⁴ átszervezését követően az egyházszervezet reformjának harmadik hulláma az egyházi legfelsőbb fórumainak újragondolása volt.

A közzsinat már 1869-ben megalkotott egy tervezetet, amely részletesebben szabályozta az egyházi Házassági Főtörvényszék működését.⁵ Eszerint a „házassági törvényszék” (a fellebbviteli fórumra utaló „fő” jelző kimaradt) feje a püspök, tagjai az egyházmegyék esperesei és jegyzői, az egyházkerületi közjegyző mint jegyző és a közügyigazgató.⁶ A világi ülnökök tehát kimaradtak volna az egyházi törvénykezésből a tervezet értelmében. Az

MŰHELY

Nagy Péter

Az erdélyi református Házassági Főtörvényszék működése¹

egyházmegyei szabályok szerint az egyházi főtörvényszék üléseit is a közzsinat üléseinek időpontjához kötötték, úgy, hogy elsőként a közfőtörvényszék, ezt követően pedig a Házassági Főtörvényszék üléseit kell megtartani. Rendkívüli főtörvényszéki ülés összehívására a püspök volt jogosult. További részletszabályokat nem rögzítettek, arra az addigi gyakorlat szerinti eljárást tették irányadóvá,⁷ tag teret hagyva ezzel az adott ítélkező fórumnak arra, hogy saját szabályait megállapíthassa. A tervezet szerint a bírói fórum hatásköre kizárólag az egyházmegyei házassági törvényszékek által meghozott és felülvizsgálat miatt felterjesztett házassági ügyek, és az azokkal összefüggő